
g e s p r e k m e t

p r o f . d r . i . l i p s c h i t s (2)

"....ik beschouw de hedendaagse geschiedschrijving als een sociale wetenschap...."

i n d o c t r i n a t i e v a n d e z i j d e v a n d e
d o c e n t - w e l o f n i e t t e v e r m i j d e n ?

- Sommige mensen zijn van mening dat er een ontwikkeling gaande is, die de intellectuele integriteit van de universiteit zoekt op te offeren voor een of ander politiek doel. Men vindt het politieke doel daarbij zo belangrijk dat men alle middelen, zo ook indoctrinatie, heiligt. Hoe staat U daar tegenover?

Ja, ik zie in Nederland toch wel een sterke stroming die in die richting gaat en dat zal er op den duur toch wel toe leiden dat bepaalde mensen van de zijde van de docenten niet meer kunnen meedoen in het universitaire leven. Er zijn al wel hoogleraren die bedanken voor de eer en het bedrijfsleven ingaan. Omdat ze echt menen: dit kan ik niet in overeenstemming brengen met mijn geweten. Kijk, er zijn dus mensen die zeggen: je moet subjectief zijn. Daar heb je goede en slechte hoogleraren in. Je hebt mensen die zeggen: nee, je moet streven naar een zo groot mogelijke objectiviteit. Daar heb je ook goede en slechte in. Maar ik zie die door u genoemde ontwikkeling gewoon als de ondergang van het universitaire onderwijs. Als het onze plicht wordt, nou ja, als het mede onze functie wordt de studenten te gaan indoctrineren, zou ik gewoon niet weten wat ik dan moest gaan doen. Ik ben bijvoorbeeld vóór Israël, moet ik nou iedereen een zionist gaan maken, hm? Ik noem maar eens één punt. Maar om hierin consequent je houding te bepalen, dat is zeker heel moeilijk, heel moeilijk. Ik merk dat bijvoorbeeld aan mijn journalistieke arbeid; als ik dan daar een scheiding moet leggen tussen wat ik als journalist schrijf en wat ik dan als man van de wetenschap schrijf, dwz. waar ik wel mijn titel bij voeg en waar ik niet mijn titel bij voeg.

- Is dat niet ook een kwestie van onderwerp, zo van een onderwerp waarvan je het gevoel hebt dat je daar geen onjuiste dingen over zult zeggen of is dat meer een kwestie van het niveau waarop je iets behandelt?

Nou, het is vooral een kwestie van wat je wilt bereiken bij de lezer. Als ik een artikel schrijf in een dagblad en waarbij ik bijvoorbeeld Israël wil verdedigen, dan zit die wil voorop, nietwaar? Ik wil Israël verdedigen tegen een bepaalde aanklacht of ik wil Israël in een mooi daglicht stellen, of ik wil er op wijzen wat Israël voor goeds doet in Afrika, of, of; dan zit die wil crachter. Terwijl, als ik een boek schrijf over simulatietechnieken, dan zit alleen de wil crachter om iets te ver-

duidelijken, in alle objectiviteit. Ik dacht dat dat, ja u mag het best weten, ook voor mij vaak een heel moeilijk probleem is. Dezelfde moeilijkheid ben ik in mijn dissertatie ook tegengekomen. Qua levenservaring ben ik een overtuigd tegenstander van het nationaal-socialisme, en ook van het Vichy-bewind. Maar moet ik dan beginnen met: die man is fout, en dat ga ik nou zitten te bewijzen. Of moet ik 's rustig de stukken van die mensen gaan lezen? 's Een paar nachten erover slapen, erover denken, 's proberen in hun gedachtengang door te dringen. Zo heb ik eens M.Puaux geïnterviewd. Nou, ik zit bij die man, dan toch echt, hè, hoge commissaris, en dat is net zoveel als gouverneur-generaal van Nederlands Oost-Indië, geweest, echt een hoge functie; ik wist dan dat een Duitse baron daar in zijn tijd rondgezworven had, Baron Oppenheimer, en ik vraag hem zo over Baron Oppenheimer, en dan zegt ie: ah! Ce vieux juif intrigant! Je zit dan daar, je noteert zoiets, en dan ga je je afvragen, moet ik dat nu wel of niet opnemen in mijn boek. Het was tenslotte een objektief gegeven, hij had het gezegd. Zo'n man moet dan in onderhandeling treden met Engeland over de mogelijke vestiging van de Joodse staat. En dat is toch een historisch belangrijk gegeven, wat zo'n man zo eventjes zegt.

m e t h o d e e n t e c h n i e k e n

- Misschien kent U het boekje van C.Wright Mills: Sociological Imaginations? Mills beweert daarin, dat als historici geen "sociologische theorie" hebben, zij alleen maar materiaal voor de geschiedschrijving aan kunnen dragen, maar haar zelf niet kunnen schrijven. Deelt U deze opvatting?

Nee, ik deel zijn opvatting niet. Als hij bedoelt met theorie een maatschappijbeeld, dan ben ik het wel met hem eens, maar ik dacht dat we toch van iedere intellectueel wel mochten zeggen dat die op zijn minst een maatschappijbeeld bezit. Dat kan niet anders, maar wat Mills bedoelt is echt een theorie in de zin van marxisme of socialisme, kapitalisme; en daar ben ik eigenlijk falikant tegen. Maar ik vind hem wel een vreselijk boeiende man. Hij zocht echt naar een duidelijke maatschappijkritiek, hij is een van de grote voorlopers van de "New Left", toen daar nog verder aan de universiteiten nog weinig te doen was.

- Dan zegt hij ook nog iets over methodieken met betrekking tot de geschiedenis. Vind U ook, dat je als historicus bepaalde methodieken moet kennen?

Ik ben een leek op het gebied van de geschiedenis, dus daar zou ik mij niet over willen uitspreken; maar als contemporain historicus vind ik zeker van wél. Ik weet dat je aan de sociale wetenschappen zonder methode en techniek niet toekomt, en ik beschouw de hedendaagse geschiedschrijving als een sociale wetenschap. Zo zijn openbare meningen op het ogenblik één van de belangrijkste bronnen, en wil je daar mee werken, dan moet je althans enig inzicht hebben in statistiek, in het samenstellen van vragenlijsten, om bijvoorbeeld te kunnen zien wat er even-

tueel verkeerd gegaan is. En wil je zelf echt iets serieus gaan onderzoeken, dan moet je niet naar een bibliotheek lopen en een aantal boeken lenen, op een bank gaan zitten en die boeken uitlezen en dan een stukje schrijven; nee, onderzoeken is dan ook echt dingen gaan onderzoeken. En daarvoor heb je bepaalde methoden en technieken nodig. En dan kun je vragen: wat is het doel van de universitaire studie? Ik zie de Universiteit niet als louter een onderwijsinstituut, dat leraren opleidt, die dan later naar de middelbare school gaan en daar hun lesjes afdraaien. Ik vind dat je je studenten moet kunnen opleiden tot het zelfstandig verrichten van wetenschappelijk onderzoek. En hoe doe je dat? Dat kan je, naar mijn mening, maar uitsluitend op één manier doen en dat is: ze onderzoek laten verrichten. Dat is het enige. En dan heb je die methoden en technieken nodig. Er zit wel een taai stuk werk in, dat is zeker zo. Maar methoden en technieken zijn de hulpmiddelen, vind ik, die je gebruikt om de zaak te bestuderen. Statistiek, inhoudsanalyse, hanteren van egodocumenten, simulatietechnieken, dat noem ik allemaal methoden en technieken. En wat natuurlijk niet een doel op zichzelf is.

c o n t e m p o r a i n e g e s c h i e d e n i s o p
u n i v e r s i t e i t e n i n d e m a a t s c h a p p i j

- Ziet U ook iets als een verschuiving in het leggen van accenten in de geschiedenis, een verschuiving, die dan ten gunste van de contemporaine geschiedenis is? Zo wordt op de middelbare scholen sterk de nadruk gelegd op de laatste vijftig jaar; terwijl het vak bovendien natuurlijk sterk tegen de maatschappijwetenschappen aanleunt, en zich daarmee beter vermomt als een vak dat kennis van de maatschappij meebrengen kan.

Ja, ik zie dat ook wel zo, en het wordt dus mede één van mijn taken om mensen voor het middelbaar onderwijs zodanig op te leiden dat ze een stuk contemporaine geschiedenis kunnen overdragen aan hun leerlingen op de middelbare scholen. Maar aan de andere kant wil ik, zoals ik al eerder zei, geen onderwijsmachine worden, je moet tenslotte ook een beetje plezier in je werk houden. Dat meen ik echt. Zo wil men, om maar iets te noemen, op het ogenblik alleen maar kleine groepen, goed, dat is nou eenmaal vastgelegd, maar dan komt er wel een keer een einde aan de hoeveelheid studenten die je kunt opnemen. En als ik alleen maar onderwijs zou moeten geven, dan zou ik niet bevredigd zijn met mijn werk. En ik zou niet de eerste zijn die dan weggaat. Er gaat hier binnenkort een hoogleraar uit Groningen weg, die lector wordt aan een andere universiteit. Mede om deze reden. Die zegt: geen gelegenheid voor research. Ik ga dus achteruit in baan, achteruit in salaris, maar ik krijg een veel leuker werkkring. Iedereen klaagt nu als over het geringe aantal wetenschappelijke medewerkers; en als ze het nu nog eens met, ik geloof 30% willen verminderen, de huidige maatschappij kennende, dan moet er natuurlijk sterk verminderd worden in de A-faculteiten, en, in aanmerking nemend de huidige politiek van de Gro-

ninger Faculteit der Letteren, betekent dat vooral een aanslag op de grote afdelingen binnen de Faculteit der Letteren. Want de kleinere afdelingen wil men zeker handhaven. Men rekent daar niet met zoveel studenten op één docent. Maar nu komen we op de universiteitsproblematiek. Maar het is zeker niet zo, dat ik zeg, dat ik wegga of iets dergelijks; met veel enthousiasme ga ik hier beginnen, maar ik zeg erbij: ik ga het proberen. En, ik heb er erg veel zin in.

- Ja, wij zouden willen vragen t.a.v. de contemporaine geschiedenis, ziet U ergens een werkelijk essentieel onderscheid tussen de contemporaine en de gewone geschiedenis, bijvoorbeeld op grond van het feit dat contemporaine geschiedenis mee kan helpen in policy-making en dus ook als een daadwerkelijke faktor in de geschiedenis kan optreden?

U vraagt me een vreselijk moeilijke vraag, want nogmaals, ik ben geen historicus, ik ken het onderscheid niet. We hebben het al gehad over het hele probleem van de subjektiviteit. Nou, dan zie ik dat onderscheid niet zo groot behalve dat wij objektiever kunnen zijn en dat we uit meer bronnen kunnen putten. We hebben dan het grote probleem van het gebrek aan geheime documenten, en waar de "gewone" historici menen, dat zij wel over de geheime documenten beschikken, wat ik dan toch betwijfel. Maar goed, ik vind dat een zaak die te overwinnen is door het gebruik maken van bepaalde methoden en technieken om toch achter de waarheid te komen, die vaak uiteindelijk in een heel andere vorm aan het daglicht komt, zoals met die Pentagon-documenten. Tenslotte heb je het heel grote probleem van de contemporaine geschiedenis, dat namelijk de historicus van de middeleeuwen weet wat de afloop is, althans meent dat te weten. Terwijl wij dat niet weten. Wij missen dat perspectief.

- Maar voelt U zich dan wel happy bij de historische faculteit, zat u bijvoorbeeld niet liever bij sociologie of iets anders?

Nou, het is de derde faculteit waar ik bij zit. Ik was eerst bij de faculteit der sociale wetenschappen, ik heb aan de juridische faculteit gezeten, en nu aan de letteren. En dan, ja soms ben je wat onthand, nietwaar; als je op een instituut zit dat verbonden is aan de sociale faculteit, dan is er wel een elektrisch rekenmachientje waarmee je vlug dingen kan berekenen naar aanleiding van de verkiezingsuitslag, onderzoek van openbare meningen, en een microlezer is daar heel gewoon, maar dat zal op een historisch instituut toch ook wel gewoon worden, hoop ik. Ik weet gewoon nog niet hoe dat allemaal zal gaan lopen, maar dat ik me nou happier of minder happy zou voelen...in Leiden was het vreselijk gezellig in ieder geval, dat was een zeer amicale omgeving, waar ik werkte. In Amsterdam was het een stuk minder, waar ik gewerkt heb. Daar waren veel moeilijkheden. In Haifa was het stijf, in Jeruzalem was het wel weer leuk. Dit om aan te geven dat het voor mij geen verschil maakt, dat ik nu in de Faculteit der Letteren zit, behalve dat ik wat anderssoortige collega's heb, waar je meer rechtstreeks contact mee hebt. Zo bijvoorbeeld: iemand die Assyrisch gaf of zo, dat was voor mij vreselijk

ver weg. En daar zit ik nu mee in een fakulteit, waar ik duidelijk niet thuishoor qua opleiding, maar ik zie daar niet een groot bezwaar in. En ik hoop, dat er misschien wat meer samenwerking zal ontstaan tussen mij en leden van de andere faculteiten. Ik denk met name aan Röling, die erg gesteld is op samenwerking. Een man als Baudet, die zit al in onze faculteit. D'r komt nu een politocoloog, ik kan me voorstellen dat met de sociologen samenwerking zal ontstaan.

- Maar gelooft U dat contemporaine geschiedenis ook zelf handelend optreedt in de geschiedenis? Dat op een gegeven moment een minister vraagt aan een contemporain historicus van hoe zou ik dat moeten zien en op wat voor wijze moet ik in deze situatie reageren?

Wel, u weet misschien dat de grote klacht van de ambtenaren van buitenlandse zaken, ook van de hogere ambtenaren van buitenlandse zaken in Nederland altijd was dat Luns zelfs hen geen adviezen vroeg. Luns ging gewoon naar een conferentie. In landen als Amerika worden zeer veel adviezen ingewonnen bij hoogleraren, die dan gedetacheerd worden hetzij bij een departement, hetzij bij het Witte Huis, hetzij bij de Rand Corporation. Je kan niet zeggen dat de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten er altijd zo bij welgevoerd heeft, maar in veel meer landen wordt het steeds meer en meer gebruik dat men adviezen vraagt. Daarvoor komen op de eerste plaats in aanmerking de beoefenaren van de wetenschap der politiek, die men dan veelal vraagt over zaken van besluitvorming, maar ik kan me voorstellen dat men ook historici neemt.

- Maar is het niet vooral het element dat contemporaine geschiedenis tot op zekere hoogte operationeel te maken is wat het misschien onderscheidt van de normale geschiedenis, die eigenlijk alleen maar een bezinning is op wat ver weg ligt, terwijl contemporaine geschiedenis natuurlijk wel degelijk een rol speelt bij de plaatsbepaling van eenieder in het heden en ook ten opzichte van de vraag wat men vanuit het heden in de toekomst wil bereiken?

Ja, als u het woord "vooral" eruit zou halen, zou ik het met u eens zijn. Het is één van de elementen, die de hedendaagse geschiedenis onderscheidt van de andere vormen van geschiedenis, maar het operationeel maken is wel afhankelijk van de man en van de regering en ik denk niet alleen aan de regering, maar ik denk ook aan de politieke partij, die ook zijn adviseurs heeft, de vakbeweging, die zijn adviseurs heeft, een kerk, die zijn adviseurs heeft.

- Maar U zelf; zoudt U nou liever op binnenlands politiek terrein dat willen zien gebeuren, of dacht U, dat op buitenlands politiek terrein de contemporaine geschiedenis eerder een nuttige hulp zou kunnen zijn?

Ik dacht op beide. Ik heb enige ervaring gehad met binnenlandse politiek, met structuren en organisaties van politieke partijen, waarmee ik me nogal heb beziggehouden, waarover ik ook een aantal artikelen heb geschreven. Ik wil niet zeggen, dat alleen

door die artikelen, maar mede door die artikelen zijn er bepaalde wijzigingen ontstaan in de partijstructuren. Dan het hele rapport van de openbaarheid, van die commissie openbaarheid, van minister Biesheuvel, die is toch ook ontstaan door druk van mensen, die daarover geschreven hebben. Zowel op nationaal als op internationaal niveau kan zich dat afspelen. Er zijn ook ambassades die adviezen vragen, die dus met opzet adviezen vragen aan niet-staatsburgers van een eigen staat. Die dan zeggen, kijk, die man die bemoeit zich met dat gebied, daar schrijft en leest hij over, dat is niet een van onze staatsburgers, en men wil dan toch eens weten wat zo'n man denkt over dit en dit aspect. Niet dat je daarop met het idee moet rondlopen dat jíj het buitenlands beleid van een mogendheid bepaalt, maar daar wordt gewoon 's een mening gevraagd, een advies gevraagd.

- Geloof U ook wel dat dat een positieve factor is in de ontwikkeling, dat de buitenlandse politiek zich baseert op dergelijke gegevens?

Nou, het kan, het kán positief zijn, het kan net zo goed negatief zijn. Het hangt ontzettend af van wat ze ermee doen nog daargelaten, maar wat voor soort mens is de man, die het advies geeft of hij goed is in zijn vak of niet. Zo was er die hele simulatietechniek, nou ja, dat zou Amerika wel eens even in Vietnam gebruiken; zij hebben alles in computers gezet en dan moesten ze weten wat de gevechtswaarde was van de Noordvietnamese boer, nou, zo'n computerprogrammeur weet dat niet; er wordt advies gevraagd aan een luchtmachtgeneraal, en die zegt, die Vietnamese boer, pffff, daar gooien we een lading bommen over heen, da's nul, die gevechtswaarde. Die programmeur, die plaatst dat natuurlijk gewoon in zijn programma. Nou ja, die simulatietechniek is op zichzelf goed, maar hier wordt er dus een gebruik van gemaakt dat niet langer houdbaar is. Je kan dus niet zeggen dat het positief of negatief te beoordelen is, en waarbij je natuurlijk altijd nog moet bedenken, dat het bedrijven van politiek iets anders is dan het bedrijven van wetenschap. Wat de man van de wetenschap kan doen voor de politicus, is het geven van alternatieven, zo van: met dit geld kan je óf betere wegen óf een sterker leger maken; maar hij kan niet de beslissing nemen, die moet de politicus nemen, en die doet dat op basis van zijn gevoel, van zijn overtuiging, van zijn inzicht. Je moet niet op de steol gaan zitten van de regering, zodra je dat doet moet je de wetenschap vaarwel zeggen.

- En hierbij aansluitend, ziet U eigenlijk verschil tussen de contemporaine geschiedenis en de politocologie?

Ja, dat wel. De politocologie is veelomvattender. Het is zo vreselijk omvattend, dat het allang niet meer door één man te bemenen is. In Amerika is het normaal dat aan één universiteit zo'n twintig hoogleraren politocologie zijn. Het is zo krankzinnig uitgebreid. Ik heb in Amsterdam gezeten in een staf van ik meen vier of vijf man. Dat was in 1961. Er zitten er nu 45, geloof ik. Het omvat het hele terrein van de politieke filosofie, het hele terrein van het politicologisch onderzoek, methoden en

technieken, internationale relaties; het is zo'n uitgebreid gebied. Mijn bezwaar tegen de huidige stroming in de Nederlandse politico-logie is, dat ze veel te weinig oog hebben voor het historisch gebeuren. Dat langzamerhand de methoden en technieken een doel op zichzelf worden, terwijl ze middelen moeten zijn. Ik maak dan een uitzondering voor Leiden, hè, die dan nog wel wat historisch perspectief erin proberen te brengen. Maar in Amsterdam is het eigenlijk helemaal uit.

- U ziet contemporaine geschiedenis dus als een klein onderdeel-tje ervan, maar dan met historisch perspectief?

Ja, en dan zonder bijvoorbeeld de hele politieke filosofie. Hoewel het niet uitgesloten is, dat ik nog wel eens een college zal geven over het maoïsme, laten we zeggen, de Chinese achtergronden van het maoïsme of zoiets, ik geloof dat dat er toch altijd wel ingaat, maar het is niet meer zo'n leergang van Plato tot Mao.

h e t m a r x i s m e .

- Hoe ziet U de rol van de ideeën in de contemporaine geschiedenis, gelooft U dat dat inderdaad een heel belangrijk facet is, of dacht U dat het meer toch sociale en economische problematieken zijn die het aanzien aan de wereld hebben gegeven zoals die nu is?

Ik dacht dat die twee onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn. Een idee ontstaat niet in het vage; je moet die dingen vooral niet gaan scheiden; ze zijn alle twee erg belangrijk. De narigheid is in Nederland, en niet alleen in Nederland hoor, het veel te veel in hokjes worden ingedeeld: een hoogleraar filosofie, een hoogleraar sociaal-economische geschiedenis, het komt allemaal netjes in hokjes, en iedereen zorgt er dan maar gauw voor om vooral niet op het terrein van een ander te komen, want dat betekent meer werk, en dat vindt men erg. Ook van een interdisciplinaire aanpak kan in de praktijk helaas maar weinig terecht komen. Ik kom hier dan als nieuwe hoogleraar, veel contacten, vreselijk leuk met Baudet, met Röling, maar we weten eigenlijk allemaal van te voren: het kan niet. Want als ik 's een avond vrij heb, of een middag om te gaan onderhandelen, dan heeft hij wel weer een vergadering, hij zit in een andere faculteit, nietwaar. Het is gewoon, ik geloof wel dat ik het mag zeggen, een ziekelijke situatie. Hoezeer je in beslag genomen wordt door niet strikt onderwijs- of onderzoeksproblemen, dat is gewoon niet meer te doen.

- Ja, er is eigenlijk nog één probleem. We hebben ons afgevraagd, waarom de Groninger hoogleraar contemporaine geschiedenis eigenlijk destijds juist Marx heeft willen vertalen, nou ja, hij heeft ook Keynes vertaald, maar toch ook Marx.

Nou ja, het ligt aan een stelling van mijn proefschrift. Stelling 8 luidde, dat de door Van der Goes gegeven vertaling niet deugdelijk is. Toen ik economie studeerde, was Kleerekoper daar mijn hoogleraar, en die eiste van ons dat we stuk Marx deden uit Het Kapitaal. Nu is het Duits van Marx nogal moeizaam om te lezen, dus iedereen nam daarbij de Nederlandse vertaling van Van der Goes. Dat deed ik ook; totdat ik aan de befaamde noot kwam,

waarin Marx dan een nadere uitleg geeft; zijn woorden zijn daar vreselijk belangrijk. Daar staat dan dat arbeid, grond, geld en kapitaal altijd moeten samenwerken in het productieproces. En dan geeft Marx een aantal voorbeelden: net zoals zuurstof en stikstof samen gaan om lucht te krijgen, of, tweede voorbeeld, vertaald door Van der Goes als: zoals deeltjes ijzer moeten samenwerken om een herhaling te geven. Dat begreep ik niet, ik dacht eerst, dat is marxistische terminologie. Toen dacht ik, ik ga het toch eerst eens opzoeken in de Duitse tekst, ik kom niet uit die Nederlandse tekst, en daar stond dus, dat deeltjes ijzer moeten samenwerken om een "Repetieruhr zu machen". Een "Repetieruhr" is een horloge dat, als je het knopje indrukt met tikjes aangeeft hoe laat het is. Een heel ingewikkeld apparaat, en Marx vond het echt het mooiste voorbeeld. Maar Van der Goes heeft dat dus verkeerd vertaald. Toen ben ik eens gaan checken hoe nou eigenlijk die vertaling was, en die is echt zeer slecht. De moeilijke stukken zijn weggelaten, en die paragrafen vaak heel slecht vertaald. Daarom heb ik die stelling opgenomen, en toen kwam er een uitgever naar mij toe, die zei: als jij vindt dat 'ie zo slecht is, doe het dan maar beter. In mijn jeugdige overmoed heb ik dat geaccepteerd, een contract getekend, en daar later zóér veel spijt van gehad, want het was een heidens werk, hoewel ik nu achteraf moet zeggen dat het erg meeviel, omdat het als een gek verkocht wordt. Er zijn in een half jaar tijd 3500 exemplaren van verkocht. Ik begrijp niet wie dat allemaal leest hoor, dat moet ik u erbij zeggen, maar het is een bestseller. Ik begreep ook niet wat die uitgever erin zag, zeker niet in '62. Nu neemt iedereen Marx.

Als je vertaalt moet je alles begrijpen; het vertalen is altijd interpreteren, en daarom heb ik toch wel een hoop geleerd. Ik geloof wel dat het eerste deel van "Het Kapitaal" de belangrijkste bron voor het marxisme is. En, van zo'n man als Marx, als je hem vertaalt (ik geloof dat je dat hebt met iedereen van wie je een boek moet vertalen van 800 bladzijden) is het zo dat je nooit een gunstige indruk van hem krijgt. Op het laatst ga je zo'n man haten, natuurlijk, maar hij komt er toch bepaald ook niet uit als een figuur van wie je een heel prettige indruk krijgt. Zoals hij andere mensen behandelt, ze eigenlijk onder de gordel trapt. Maar ja, dat was uw vraag niet. Ik heb de vierde editie genomen van "Het Kapitaal", dat is de editie die verschenen is nadat Marx gestorven is. Marx had in zijn derde editie met de hand aantekeningen gemaakt, naar aanleiding van een vertaling die zijn schoonzoon in het Frans gemaakt heeft. Daar klopte niets van en toen heeft Marx zelf die Franse vertaling verzorgd en, doordat hij in het Frans moest vertalen, zag hij, dat hij dingen moest veranderen. Dat heeft hij met de hand geschreven in die derde editie; toen is hij dood gegaan en Engels heeft toen later die vierde editie verzorgd. En die wordt algemeen beschouwd als de echte Marx. Daarnaast heb ik gebruikt de uitgave van Kautsky, die heel gevaarlijk is. Kautsky schrijft in zijn voorwoord dat Marx hier en daar ongelijk had en dat hij het dan in de tekst maar verbeterd had; daarom is dat ook niet een bron die je direkt accepteert. Verder heb ik de Engelse vertaling erbij gehad, en ook de Franse vertaling, maar vertaald heb ik de vierde editie. Tenslotte heb ik de Oostduitse erbij gehaald. Daar

zit geen enkel verschil in met de vierde editie, behalve dat de Oostduitse uitgave bepaalde gedeelten onderstreept, cursief zet. Zoiets heeft Marx nooit gedaan; dat is de Oostduitse interpretatie. De Chinezen geven weer een eigen interpretatie van Marx. U weet, de Chinezen noemen zich de echte Marxkenners, en ontkennen dat ze in Moskou Marx begrijpen.

- U hebt eens een artikel gepubliceerd over Ber Borochof, had dat iets aantrekkelijks voor U, deze synthese tussen marxisme en zionisme?

Ja, ik vond het al lang interessant, het was net een doctoraal-scriptie voor politicke filosofie. Het grote probleem voor marxistische zionisten is het, om het marxisme in overeenstemming te brengen met het nationalistische idee dat achter het zionisme schuil gaat. En daar is die Ber Borochof, één van de mensen die in Rusland meegewerkt hebben aan het doen ontstaan van de Russische revolutie, een grote voorloper van geweest. Hij heeft een hele theorie ontwikkeld hoe je een synthese kan maken tussen marxisme en zionisme. Hij wordt in Israël gezien als één van de grondleggers van het marxistische zionisme. Kijk, socialistische groeperingen in Israël hebben natuurlijk altijd met dat probleem moesten worstelen, hoe zij als internationale socialist en marxisten konden beweren dat het noodzakelijk was dat de Joden een eigen staat moesten hebben. Om nou even heel in het kort te zeggen: die marxistische interpretatie is dan dat de revolutie binnen het Joodse volk alleen maar kan ontstaan wanneer het Joodse volk in zijn economische verhoudingen genormaliseerd is, en het Joodse volk kan in zijn economische verhoudingen alleen maar genormaliseerd worden wanneer ze een eigen staat hebben, waarin zij niet alleen tot de banken worden toegelaten, maar ook tot de landbouw. Dus moet er eerst een Joodse staat komen, dan zal in die Joodse staat zich de socialistische voltrekken, en dan kan de internationale broederschap gesticht worden. Dat is het, heel in het kort, hoor.

- En als U dan die synthese van Ber Borochof indertijd een aantrekkelijke synthese vond, kwam dat dan ook daardoor, dat U de marxistische pool in zijn redenering wel positief kon waarderen? In het interview stond immers, dat U tot '48 lid van de CPN geweest was.

Nu, ik ben geen lid van de CPN geweest. Ik werkte voor "de Waarheid", tot '46 dan. Maar ja, die man boeide me gewoon, ook door de hele tragiek in zijn leven. Toen de Russische revolutie dan tenslotte uitbrak, op het punt stond uit te breken, toen werd hij verlaten door zijn kameraden, die dat Zionisme van hem niet meer wilden. Maar de Borochofisten hebben ook nog lange tijd daarna een rol gespeeld. Er waren toen twee groepen, één groep Joden, één groep niet-Joden - ik ben de naam van de niet-Joodse groep vergeten; die waren dan helemaal bezeten van het idee van Borochof voor hun eigen minderheid, die wilden dus ook een eigen staatje binnen de Sowjet-Unie, waar dan ook, op dezelfde manier als voor de Joden, eerst hun economische situatie genormaliseerd zou moeten worden, waarna ze dan weer mee zouden kunnen doen aan de internationale revolutie. Dan was er dus een groep Joodse Borochofisten, maar die

is gewoon uitgeroeid.

- En dan als laatste zouden wij U willen vragen, toen U tegen het communisme, zo in de jaren '48-'50, Uw bedenkingen gekregen hebt, zoudt U kunnen zeggen wat dat voor bedenkingen geweest zijn?

Nou kijk, ik kwam uit de oorlog, ik was ondergedoken, u moet ook de leeftijd daar wel bij incalculeren, toen had het iets van romantiek. Rusland was één van de grote bevrijders geweest. Nou, ik was 16 jaar, en het was in die tijd eigenlijk meer een gevoelsmatige overtuiging dan dat ik nu echt belezen was. Maar wat mij later toch wel daar de nekslag gaf, was de machtsstrijd tussen Gerben Wagenaar en Paul de Groot en Koejemans. Toen Koejemans ontslagen werd als hoofdredakteur en ik Paul de Groot van dichtbij had zien optreden, nou, toen wist ik het wel.

- Dat is dus meer de CPN geweest dan de machtspolitiek van de Sovjet-Unie?

Van Rusland had ik geen besef. Ik wist wel dat zij machtig waren, want zij hadden deelgenomen aan de vernietiging van Nazi-Duitsland, Maar ik had totaal geen besef van de internationale politiek, geloof ik, in die tijd. Nee, het was toch meer een bevlieging die zich in termen van maanden heeft afgespeeld, dan in jaren.

- Tenslotte, dat is altijd een aardige vraag, wilden wij U nog vragen of U nog hobbies hebt, of U misschien van muziek houdt, of piano speelt?

Als u dat jaren geleden gevraagd had, dan had ik gezegd: contemporaine geschiedenis is mijn hobby, maar nu verkeer ik in de gelukkige omstandigheid dat ik van mijn hobby mijn vak kan maken, en verder, nee. Mijn vrouw wil wel graag dat ik een hobby ontwikkel, maar ja...misschien skieën, dat is wel één van mijn zeer grote hobbies, maar het speelt natuurlijk maar gedurende een zeer beperkte tijd van het jaar.

- Hebt U bepaalde voorkeurschrijvers, houdt U misschien van poëzie, of muziek, of van het nuttigen van smakelijke schotels?

Nee, ik hou wel van het lezen van een detective, van het volgen van een detective-film op de televisie, ik vind dat een zeer aangename onderbreking van een avond met werk, dat je iets hebt van half tien tot tien over tien. Ik vind het dan zalig om even uit je werk een filmpje te zien. En, één van mijn allergrootste anti-hobbies, het ding waar ik de grootste hekel aan heb, is vergaderen.

- Tot slot, professor, zouden wij U dan willen bedanken voor alle informatie die U ons over Uw vak en over Uzelf gegeven hebt, en waarvan wij hopen, dat het de Gronieklezers wat meer met de contemporaine geschiedenis vertrouwd zal maken.